

Ta'lim Muassasalari Rahbarlarining Kasbiy-Pedagogik Tayyorgarligi Va Unga Qo'yiladigan Talablar

Meyliyeva Lobar Nurmatovna¹

Annotatsiya: Maqolada ta'lim muassasalari rahbarlarining kasbiy-pedagogik tayyorgarligi va unga qo'yiladigan talablar haqida fikr-mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim muassasalari rahbarlari, islohotlar, ilmiy-metodik tayyorgarlik, kadrlar tayyorlash, o'qituvchi-pedagoglar, rahbarlik, boshqaruv.

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy o'zgarishlar, rivojlanib borayotgan bozor iqtisodiyoti munosabatlari, ilm-fan, texnika, texnologiyalar sohasidagi taraqqiyot va axborotlar globallashuvi jarayonida uzluksiz ta'lim tizimini boshqarishda izchil faoliyat ko'rsatayotgan rahbarlarning ilmiy-metodik tayyorgarligini rivojlantirish masalasi dolzarb muammolardir.

Umumiy o'rta ta'lim maktab rahbarlarining kasbiy-pedagogik tayyorgarligi deyilganda, uning ilmiy-nazariy, psixologik-pedagogik, ilmiy-metodik tayyorgarligi, g'oyaviy-siyosiy va ma'naviy-axloqiy yetukligi tushuniladi. Kasbiy-pedagogik tayyorgarlikning tarkibiy qismlari bir-birini to'ldiradi, o'zaro uzviy ravishda shakllanib, rivojlanadi, rahbarning mazkur tarkibiy qismlari bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalari pedagogik faoliyatda qo'llaniladi. Shu sababli, rahbarning ilmiy-metodik tayyorgarligi kasbiy-pedagogik tayyorgarlikning tarkibiy qismlari ichida asosiy o'rinni egallaydi.

O'zbekiston Respublikasida joriy etilgan «Uzluksiz ta'lim kadrlar tayyorlash tizimining asosi, O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlovchi, shaxs, jamiyat va davlatning iqtisodiy, ijtimoiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy ehtiyojlarini qondiruvchi ustuvor soha bo'lib, u ijodkor, ijtimoiy faol, ma'naviy boy shaxs shakllanishi va yuqori malakali raqobatbardosh kadrlar ildam tayyorlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish»ni taqozo qiladi.

Kuzatishlarimiz bugungi kunda ta'lim muassasalarini ilmiy-metodik asosda boshqarishda:

- uzluksiz ta'lim bosqichlari orasida uzviylikning to'la ta'minlanmaganligi;
- rahbar kadrlarning kasbiy, ilmiy-metodik tayyorgarligi ta'lim mazmuni va uning metodik ta'minotidan orqada qolishi;
- aksariyat maktab rahbarlarida ijodiy va ijtimoiy faollik, g'oyaviysiyosiy yetukligi yetarli darajada emasligi;
- umumiy o'rta ta'lim maktab rahbarlarini tayyorlash tizimining ilmiynazariy hamda metodik jihatdan yetarlicha asoslanmaganligi, bu jarayonda zamonaviy pedagogik, axborot va innovatsion texnologiyalardan foydalanish uchun zarur bo'lgan metodik bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga e'tibor berilmaslik kabi nuqsonlar mavjud ekanligi tasdiqlanmoqda.

Maktabning umumiy vazifasi quyidagi savollarga beriladigan javoblar bilan belgilanadi:

- maktab o'z faoliyatini aynan kimlar va qanday ta'lim ehtiyojlariga yo'naltiradi? Vazifani belgilash bu – ijtimoiy buyurtmaga ko'r-ko'rona ergashish yoki faqat maktabning ichki ishi bo'lib qolmay, balki tashqi hamda ichki ehtiyoj va imkoniyatlar teng kelishi bilan belgilanadimi?;

¹ Qashqadaryo viloyat PYaMO'MM Pedagogika, psixologiya va ta'lim menejmenti kafedrasida katta o'qituvchisi

- u o'quvchilarning qanday kontingentini hisobga oladi? Bu savollarga beriladigan javoblar umumiy yoki ixtisoslashgan maktablarning har biri uchun alohida-alohida bo'ladimi?
- maktab qanday darajadagi ta'lim xizmatlarini ko'rsata oladi? Maktab uchun qanday ta'lim vazifalari ustuvor?
- ta'lim xizmatlaridan tashqari, maktab o'quvchilariga yana nimalarni taklif qilishi mumkin? Maktab o'z xodimlari uchun nimalar qila oladi?
- maktab keng ijtimoiy doiraga nisbatan hududiy ta'lim tizimi uchun qanday tayyorlanayapti? Shuni qayd etish lozimki, maktabning vazifalarini muntazam tanlash ushbu hududdagi butun aholining manfaatlarini ifodalovchi ta'lim tizimi xodimlari bilan moslashgan bo'lishi lozim.

Hozirgi davrda ta'lim muassasalariga yuqori idoralardan tushgan buyruqlar, ko'rsatma, qarorlar, nizomlar, yo'riqnomalarni ko'r-ko'rona, nomigagina ijrochilar emas, balki o'z faoliyatiga jiddiy qaraydigan, har bir bajarayotgan vazifasiga ijodiy yondashadigan rahbar tayinlanishini davrning o'zi taqozo etmoqda. Chunki rahbarning teran tafakkuri va keng dunyoqarashi, zamon talabiga javob beradigan, pedagogika, psixologiya, boshqaruv ilmidan xabardorligi, ijodiy fazilat va xislatlarga, iymon-e'tiqodga, muomala madaniyatiga ega, ijtimoiy faol, tashkilotchi va tadbirkorligi u boshqarayotgan ta'lim muassasasining kelgusidagi samarali faoliyatini belgilaydi.

Rahbarlik faoliyatining eng nozik jihati – bu o'quv muassasasida o'qituvchi va xodimlar bilan ish olib borish, ular faoliyatini tashkil etish, pedagogik jamoani bir maqsad-muddao yo'lida birlashtirish, ularning hurmatini qozonish, sevimli rahbariga aylanish hisoblanadi. Bu esa rahbardan ijtimoiy psixologiya, muloqot san'ati va mahorati to'g'risidagi bilim, ko'nikma va malakalarga hamda kommunikativ, konstruktiv va tashkilotchilik qobiliyatlarga ega bo'lishni talab etadi.

Boshqaruv pedagogikasi yoki tadqiqotchi olimlarning ilmiy-nazariy qarashlari bilan birga bu masalaga hayotiy tajribalar asosida ba'zi bir yondashuv va fikrlar bildirish foydadan holi bo'lmaydi. Unda yangi rahbar qanday qilib pedagogik jamoa hurmatini qozonishi mumkinligi, shuningdek «muammoli» xodimlar bilan ishlashda nimalarga e'tibor qaratish kerakligi to'g'risida quyidagi tavsiyalar beriladi:

- *pedagogik mahorat* ta'lim jarayoni xususiyatlarini bilish, uni tashkil etish va harakatga keltira olish ko'nikmasi hisoblanadi;
- *texnologik mahorat* konstruktiv va tashkilotchilik qobiliyatlari bilan bog'liq bo'lib, aniq ish faoliyatini uddalash, ya'ni axborot olish, uni yetkazish, ishni tashkil etish va rejalashtirish jarayonini o'z ichiga oladi;
- *kommunikativ mahorat* insonlarni to'g'ri tushunish, ular bilan hamkorlikda harakat qilish, muloqot qobiliyati bilan bog'liq bo'lgan ko'nikmalardan tashkil topadi;
- *tahliliy mahorat* ta'lim jarayonini chuqur va puxta tushunish, tizimning eng oddiy va murakkab elementlarini bilish, yaxlitlikni qismlarga ajratish, aksincha, qismlarni yaxlitlash, o'z faoliyatini taftish va tahlil qila bilishdan iboratdir;
- *xizmat yuzasidan munosabatga kirishish mahorati* rahbarlik bir necha bosqichni o'zida mujassam etgani bilan ancha murakkabligini ko'rsatadi.

Zamonaviy pedagogik jarayonda ta'lim muassasasi oldiga maqsad qo'yishda maktab rahbari:

- ta'lim tizimida mavjud ehtiyoj va muammolarning tahlili maqsad qo'yishning bosh omili bo'lib xizmat qilishi, bunda dastlabki imkoniyatlar va vositalar, zahiralarni hisobga olinishi kerakligi;
- maqsadlar muhim muammolarni hal qiladigan darajada dolzarb bo'lishi lozimligi;
- maqsadlar murakkab, biroq aniq bo'lishi, maktabning yaqin kelajakdagi rivojlanishini ifodalashi shartligi;
- maqsadlar qanchalik puxta (istalgan natijaning aniq darajasi va unga erishish muddati ko'rsatilgan holda) shakllantirilgan bo'lsa, ularga erishishshuncha oson kechishi;

- maqsadlar tashxislovchi, rag'batlantiruvchi, izlanishga va tashabbuskorlikka undovchi xarakterga ega bo'lishi lozimligi;
- maqsadlar maktab oldida turgan vazifalarga mos kelishi kerakligi;
- hamkorlikdagi faoliyat maqsadlari uning barcha sub'ektlariga ma'lum, ular uchun tushunarli holda qabul qilinganligi jamoaviy faoliyat va maqsadlar birligini ta'minlashi;
- kichikroq aniq maqsadlar yirikroq va uzoq muddatli maqsad hamda intilishlarga bo'ysundirilishi maqsadga muvofiqligi talablarni hisobga olishi lozimligini ko'rsatmoqda.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, o'quvchilarning hayotiy ehtiyojlariga mos va samarali usullarni qo'llash orqali bilimlar taqdim etilishi, ko'nikmalar hosil qilinishi, ta'lim dasturlarini tanlashga yagona va tabaqalashtirilgan yondashuvni amalga oshirishga pedagogik hamda boshqaruv jihatdan shart-sharoitlar yaratish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Djurayev R. Ta'lim menejmenti. T.: Voris-nashriyot. 2006 yil.
2. Safarova R. O'quvchilarda o'zaro do'stona munosabatlarga asoslanib hamkorlikda faoliyat ko'rsatish ko'nikmalarini shakllantirish jarayonini tashkil etish tamoyillari va parametrlari. T.: Fan-texnologiya. 2013.
3. Jo'rayev R. Pedagog kadrlar malakasini uzluksiz oshirish mexanizmini takomillashtirish. O'quv-metodik qo'llanma. T.: Adabiyot uchqunlari. 2014 yil.
4. Turg'unov S. O'qituvchilarning kasbiy mahorat va kompetentligini rivojlantirish. T.: Sano-standart. 2012.
5. Safarova R. O'quvchilarda o'zaro do'stona munosabatlarga asoslanib hamkorlikda faoliyat ko'rsatish ko'nikmalarini shakllantirishga oid nazariy-amaliy yondoshuvlar. T.: Fan-texnologiya. 2012.

